

УДК 377(477) «1921/1929»

М.І. Харламов

**ФІНАНСУВАННЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ШКІЛ В УСРР
у 1921-1929 рр.**

У статті розглядаються проблеми фінансування індустріальних професійно-технічних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. Досліджуються питання державного та приватного фінансування освітніх закладів промислового профілю в УСРР 20-х рр. ХХ століття. В роботі проаналізовані також важливі історичні документи, присвячені цій проблематиці.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, індустріальна професійна школа, фінансування, уніфікація, освітній процес, професіоналізація.

В статье рассматриваются проблемы финансирования индустриальных профессионально-технических школ в УСРР в 1921-1929 гг. Исследуются вопросы государственного и частного финансирования образовательных учреждений промышленного профиля в УСРР 20-х гг. ХХ столетия. В работе проанализированы также важные исторические документы, посвященные этой проблематике.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, индустриальная профессиональная школа, финансирование, унификация, образовательный процесс, профессионализация.

The problems of financing of the industrial vocational schools in USSR in 1921-1929 are considered. The questions of the state and private financing educational organizations industrial type in USSR during second decade of XX century are researches. In the article also analyzed important historical documents, which dedicated to these problems.

Key words: vocational education, industrial vocational school, financing, unification, educational process, professionalization.

Постановка²²проблеми. В даній статті розглядаються проблеми фінансування індустріальних професійно-технічних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. Дані питання є науково актуальними і можуть допомогти вирішити сучасні проблеми з фінансуванням освіти, спираючись на певний історичний досвід. Аналіз актуальних досліджень. Схожі наукові аспекти розглядаються сучасними науковцями, зокрема І.Л. Лікарчуком [3]. Проте дана робота спирається на неопубліковані, маловивчені історичні матеріали.

Виклад основного матеріалу. Для залучення додаткових джерел фінансування професійно-технічних шкіл промислового профілю уряд впроваджував ряд державних заходів, серед яких можна назвати такі заходи, як проведення пропагандистської кампанії серед населення з метою добровільного надходження грошей на освітні справи, впровадження одноразових зборів грошей, введення принципу “самоокупності” та госпрозрахунку тощо.

Дуже велику користь в плані покращення матеріального стану українських індустріально-технічних шкіл стало введення “освітнього податку” на підприємствах республіки. В головному збірнику документів, що регулював питання освіти в УСРР “Кодексі законів про народну освіту УСРР” вже на початку 1920-х рр. це питання було законодавчо оформлене. В параграфі 75 та 76 цього кодексу зазначалося:

“§75. Для посилення державних асигнувань, забезпечення культурно-освітніми установами робітників, службовців (та їх дітей) промисло-

вих і торгівельних підприємств, устанавлюється з цих підприємств незалежно від того кому вони належать, - державі, громадянським установам чи приватним особам – спеціальні внески в розмірі від 5 до 10 відсотків від усієї суми заробітної плати, яка виплачується на даному підприємстві.

§76. В рахунок вказаних вище внесків зарховуються всі витрати підприємств, які зроблені ними на основі угод з органами Наркомосвіти, культурно-освітні заклади, які прикріплені до даного підприємства, або обслуговують його” [3, с. 120].

З огляду на складне економічне становище країни підприємства не могли регулярно та в повному обсязі фінансувати освітні потреби, які були закріплені законодавчо. Та й сума від 5 до 10 відсотків, від всієї заробітної плати була занадто велика для підприємств, що створювалися майже на голому місці. Заводи та фабрики не могли і не бажали витратити кошти, які були конче потрібні для закупки нового промислового устаткування, відновлення конвеєрів, виплати заробітної платні робітникам промислових закладів тощо.

Великі прибуткові промислові підприємства центральної та південно-східної частини України мали більше можливостей допомагати навчальним закладам, тому індустріально-технічні школи Катеринославщини, Харківщини, Донеччини, Одещини були краще забезпечені фінансово ніж школи західних регіонів України. І не дивно, що при порівнянні промислових технічних шкіл різних губерній України, виявляється, що кількість шкіл східних регіонів

України перебільшує кількість шкіл західної частини УСРР. Втім, це пояснюється, також особливостями територіального розвитку України, в традиційно аграрних округах Західної України переважали сільськогосподарські професійні школи.

За особливим рішенням ВУЦВК та Раднаркому УСРР від 20 травня 1929 року професійно-технічній освіті, в першу чергу індустріальній повинні були відраховуватися кошти зі спеціальних державних фондів. Постанова українського уряду мала назву – “Про порядок утворення і використання республіканського фонду на потреби професійно-технічної освіти”. В цьому документі зазначалося, що “...Щоб забезпечити дальший розвиток професійно-технічної освіти в УСРР Рада Народних Комісарів України постановила: 1. Щороку з видаткової частини держбюджету УСРР, понад суми що їх асигнується за кошторисом Народного Комісаріату Освіти на ... професійно-технічну освіту, передбачати у зазначеному кошторисі спеціальний республіканський фонд на потреби професійно-технічної освіти.

До цього фонду залічується 3 % відрахування від прибутків державних підприємств республіканського та місцевого значення і змішаних промислових акціонерних товариств, а так само від такого самого загальнодержавного фонду.

3. Розподіл сум фонду між окремими школами погоджує Народний Комісаріат Освіти з Вищою Радою Народного Господарства (ВРНГ), Народним Комісаріатом Фінансів та Всеукраїнською Радою Професійних Спілок (ВРПС)” [2, с. 291–292].

Нажаль, згадані фонди не змогли в повній мірі фінансувати українські професійно-технічні школи промислового спрямування, оскільки в тому ж 1929 році активізувався процес уніфікації освітніх систем у СРСР, і навчальні заклади індустріального профілю України були перебудовані за зразком російських.

Фінансування індустріально-технічних професійних шкіл УСРР з державного бюджету завжди було недостатнім, тому уряд дозволяв школам заробляти кошти власними силами. 14 жовтня 1921 року українське республіканське керівництво приймає постанову “Про заходи для покращення постачання шкіл та інших освітніх закладів”. Нею дозволялося для додаткового залучення коштів на утримання закладів освіти, організувати при навчальних установах майстерні, виробничі цехи та інші промислові підрозділи, в яких могли працювати як учні, так і приватні особи, кооперативи та інші суб’єкти господарювання.

Така ідея була дуже корисною та плідною, про це свідчить те, що Радою Народних Комісарів УСРР був виданий спеціальний декрет 31 травня 1921 року, який мав назву “Про постачання харчуванням і предметами широкого споживання шкільно-виховних установ.” Цей документ мав силу законодавчого акту і був ра-

дісно прийнятий навчальними закладами України. В ньому зазначалося: “індустріальним, ... шкільним закладам дозволити організацію виробничих шкільних комун і споживчих об’єднань при умові:

а) включення в комуну на рівних правах обслуговуючого персоналу і учнів;

б) збереження повного темпу шкільної науки;

в) надання виробничій комуні прав часткового використання шкільного закладу.” [3, с. 131].

Створення подібних комун при індустріальних школах мало свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести краще фінансування навчального закладу, покращення матеріального стану учнів, які отримували кошти після реалізації виробленої продукції, отримання учнями вмінь та навичок на практиці, а не в теорії. До великих недоліків відносяться скорочення теоретичної складової навчання, надмірне фізичне та психологічне навантаження учнів, часто недбале ставлення учнів до навчального процесу, через брак часу та втому, і як результат погіршення успішності учнів та втрата їх кваліфікації.

На місцях створювалися спеціальні документи, які регулювали діяльність виробництва при індустріальних школах. Так харківським губернським відділом з професійно-технічної та спеціально-наукової освіти вже у 1921 році було вироблене “Положення про виробничу частину при школах індустріально-технічної освіти Харківської губернії”.

У цьому положенні встановлювалося:

“§1. Виробнича частина має своєю метою експлуатацію особистою працею шкільного колективу підприємств профшколи, для покращення навчальної та виробничої діяльності.

§3. Кошти виробничої частини утворюються із кредитів, які надаються головним управлінням народної освіти (ГУНО)”.

§5. Звільнення від робіт у виробничій частині допускається лише у виключних випадках...

§9. Із суми валового прибутку виробничої частини проводяться відрахування на: робочу силу – 33%, матеріали – 25%, преміювання адміністрації – 7%, амортизацію – 5%, фонд губернського управління – 4%, господарчі витрати – 4%, покриття позик – 20%.” [1, арк. 127].

Аналізуючи цей історичний документ яскраво окреслюється картина досить складного стану професійних шкіл промислового профілю в фінансовому аспекті. Фактично увесь колектив шкіл мав працювати на виробництві при навчальному закладі, тобто у вільний від основних робіт чи занять час. Це було обумовлено тим, що залишаючись без підтримки держави педагогічні установи мали заробляти гроші власними силами. При чому у межах держави ці явища носили масовий характер і часто були єдиним засобом підтримувати фінансову стабільність у промислових школах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Взагалі, економічний стан індустріальних професійних шкіл у 1921–1929 рр. був неоднорідним. На початку та в середині 1920-х рр. фінансовий баланс масових професійних шкіл промислового профілю мав великі проблеми. Державний бюджет не надавав школам пріоритетного значення, місцеві бюджети не мали можливості допомагати установам, через погану наповнюваність коштами власних фондів. Нормально функціонувати могли лише ті заклади освіти, що фінансово підтримувалися великими промисловими підприємствами, але їх було небагато у той період розвитку країни.

Введення різного роду податків на освіту не надавало потрібного ефекту, ці процеси були часто хаотичними та погано контрольованими. В роки нової економічної політики було дозволено проводити власну господарюючу, фінансову діяльність, але при цьому відбувався досить жорсткий контроль з боку центру. Промислові

школи не могли в повній мірі спрямовувати гроші на власні потреби, хоча мали змогу враховувати потреби конкретних установ краще ніж це було б враховано з центральних керівних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАХО. – Ф. Р – 820, оп. 1, спр. 295. Матеріали о состоянии профессионального образования на Харьковщине. 1922-23 год., 82 арк.
2. Збірник узаконень та розпоряджень Робітниче-Селянського Уряду УСРР. – Х.: юридичне видавництво НКЮ УСРР, 1927 – 956 с.
3. Лікарчук І.Л. Проблеми підготовки робочих кадрів в Україні (1920–1929 рр.) / І.Л. Лікарчук. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1996. – 206 с.